

ELMI VƏ HUMANITAR BİLİYƏ AÇIQ GİRİŞ HAQQINDA BERLIN BƏYANNAMƏSİ

Preambula

Ümumdünya İnternet şəbəkəsi elmi biliklərin və mədəni irsin yayılması üçün praktiki və iqtisadi şərtləri əsaslı surətdə dəyişdirmişdir. İnternet mədəni irsi də ehtiva edən bəşəri biliklərin geniş və interaktiv təqdimatı üçün ilk dəfə olaraq dünyanın hər hansı bir nöqtəsindən girişə təminat verməklə özünəməxsus şərait yaratmışdır.

Biz, aşağıda imza edənlər, biliklərin yayılması məqsədilə son vaxtlarda getdikcə daha artıq əhəmiyyət kəsb etməkdə olan İnternet şəbəkəsi kimi bir media-mənbənin tükənməz imkanlarından ən səmərəli surətdə istifadə olunması üçün bütün səylərimizi sərf etməyi öz vəzifəmiz hesab edirik. Bununla əlaqədar olan proseslər labüd olaraq elmi nəşrlərin öz təbiətində mühüm dəyişikliklərə gətirib çıxaracaq və elmi keyfiyyət təminatının mövcud sisteminin dəyişməsinin başlanğıcını qoyacaqdır.

Biz bu Berlin Bəyannaməsini Budapeşt Təşəbbüsü (Budapest Open Access Initiative), ECHO Xartiyası (European Cultural Heritage Online) və Betesda şəhərində qəbul olunmuş Nəşrlərə Açıq Giriş haqqında Bəyanatın ruhuna uyğun olaraq tərtib etdik; Bəyannamənin məqsədi – elmi biliyin və insan refleksiyaşının qlobal yayılmasının funksional vasitəsi olan İnternet şəbəkəsinin inkişafına dəstək göstərməkdən, həmçinin siyasi qərar qəbul edənlərin təmsilçiləri, elmi tədqiqat təşkilatları, yardım və inkişaf fondları, kitabxanalar, arxivlər və muzeylər tərəfindən zəruri tədbirlərin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

Məqsədlər

Əgər informasiya cəmiyyətə sadə və universal formada çatdırılmasa, biliklərin yayılması üzrə missiyamız yalnız qismən yerinə yetirilmiş olar. Ənənəvi metodların inkişafını davam etdirməklə yanaşı, İnternet vasitəsilə açıq giriş (Open Access paradigması) prinsipi ilə biliklərin yayılmasının yeni imkanlarının inkişafına getdikcə daha fəal yardım göstərilməlidir. Open Access-ə biz elmi ictimaiyyət tərəfindən təqdir olunmuş ümumbəşəri biliyin və mədəni irsin geniş və əhatəli mənbəyi kimi baxırıq.

Biliklərin geniş, əhatəli və hamı tərəfindən anlaşılan tərzdə təqdimatından ötrü gələcəyin İnternetinin sabitlik, interaktivlik və şəffaflıq kimi xüsusiyyətlərə malik olması zəruridir. İnfomasiya və proqram təminatı giriş üçün açıq və yüksək dərəcədə əlaqəli olmalıdır.

Açıq Giriş (Open Access) prinsiplərinə cavab verən nəşrlərin müəyyənləşdirilməsi

Açıq Giriş, arzu olunan ideal metod kimi, elmi nəşrlər sahəsində hər bir müəlliflik hüququ subyektinin və hər bir mədəni irs obyektini idarəedicişinin bu işdə fəal iştirakını nəzərdə tutur.

Open Access prinsiplərinə uyğun olan nəşrlər elmi araşdırmaların orijinal nəticələrini, ilk və sonrakı məlumatları (metaməlumatlar), mənbələrin materiallarını, fotomaterial və qrafiklərin rəqəmsal versiyasını, həmçinin multimedia formasında olan digər elmi işləri əhatə edir.

Open Access nəşrləri iki əsas tələbə cavab verməlidir:

1. Belə nəşrlərin müəllifləri və hüquqi sahibləri dünyanın hər yerində bütün arzu edənlərə bu nəşrlərdən azad surətdə daimi istifadə etmək hüququ verməklə yanaşı, onlara müəllifliyi göstərilmək şərti ilə bu nəşrlərin surətinin çıxarılmasına, açıq təqdimatına, ötürülməsinə, həmçinin,

onlardan törəmə işlərin yaradılmasına və məsul məqsədlərlə istənilən rəqəmsal media vasitələri ilə yayılmasına da icazə verirlər. Elmi ictimaiyyət, əvvəllər olduğu kimi, müəllifliyin lazımı şəkildə göstərilməsi və nəşrlərdən məsuliyyətlə istifadə edilməsi qaydalarını müəyyənləşdirə bilər. Bundan əlavə, nəşr olunmuş bu işlərin şəxsi istifadə üçün az sayda çap olunmasına da icazə verilir.

2. Nəşrlərin tam bir versiyası nəzərdə tutulmuş əlavə materiallarla (yuxarıda göstərilmiş hüquqlara aid mətnin surəti də daxil olmaqla) birlikdə müvafiq standartda uyğun elektron formatda ən azı bir onlayn-arkivdə – texniki standartlara (məsələn, *Açıq Arkivlər üçün Qaydalara*) uyğun olan, elmi-tədqiqat müəssisəsi, elmi cəmiyyət, ictimai müəssisə və yaxud açıq girişi, qeyri-məhdud yayımı, uzun müddətli arxivləşdirməni təmin etməyə səy göstərən qeydiyyatdan keçmiş digər təşkilat tərəfindən saxlanılan və xidmət göstərilən onlayn-arkivdə saxlanılır (bununla da dərc edilmiş olur).

Elektron nəşrlər üçün Open Access paradigmasına keçidin dəstəklənməsi

Bizim təşkilatlarımız elm və cəmiyyət üçün maksimum fayda əldə etmək məqsədilə Open Access prinsipinin gələcək inkişafına dəstək verirlər. Bu mövqə aşağıdakı işlərdə öz ifadəsini tapmalıdır:

* tədqiqatçı və təqaüdüçülərimizə öz əsərlərini Open Access prinsiplərinə uyğun dərc etdirməkdə dəstək göstərmək;

* mədəni irs obyektlərinin idarəedicilərini onların sərəncamında olan materialların İnternet şəbəkəsində yerləşdirilməsi hesabına Open Access-in təşkili və inkişafına təşviq etmək;

* keyfiyyətin elmi təminat standartlarının və hamı tərəfindən qəbul edilmiş elmi təcrübənin qorunub saxlanması məqsədilə Open Access nəşrləri və onlayn-jurnallarının dəyərləndirilməsinin üsul və qaydalarını hazırlamaq;

* Open Access prinsipləri ilə dərc olunan əsərlərin elmi nailiyyətlərin dəyərləndirilməsi prosesində təqdir edilməsinə səy göstərmək;

* Open Access infrastrukturunun inkişafına yönəlmiş xüsusi işlərin – proqram təminatının hazırlanması, yeni informasiyalar daxil olmasının təşkili, məlumatların tərtibi və ayrı-ayrı məqalələrin dərc olunması kimi işlərin ictimai təqdirinə